

STI 20.9.2005 klo 16.15–18.00
Sakari Pöyhönen, TM, khra (eläkk.)

Saarnan sisältö ja esittäminen

Välähdys erään saarnaajan muotokuvasta

On pappeja, jotka osaavat monia muita paremmin johdatella kuulijan päivän tekstiin, jota sitten käsitellään eksegeettisestä näkökulmasta. Tämän jälkeen saarna voi jatkua uskonopillisena pohdiskeluna. Lopuksi saarnaaja kysyy, mitä teksti antaa meille tämän päivän kuulijoille ja mihin se meitä kutsuu. Tekstin liittyminen kirkkovuoteen saattaa tulla esille heti saarnan johdannossa tai sen lopussa.

Kirkkoherra Keijo Rainermalta ilmestyi 50-vuotisjuhlakirja *Paimenen puheita* (Perussanoma 2000). Tähän aluksi otan esimerkkejä Rainerman ”saarnaopin” piirteistä, joista meille saattaisi olla hyötyä valmistellessamme saarna.

Keijo Rainerma käyttää ehkä *vain paria lausetta* johdatellessaan kuulijoitaan sisälle tekstiin. ”Sana usko eri muodoissaan esiintyy Uudessa testamentissa yli 500 kertaa. Se on siis Raamatussa tärkeä asia” (Saarna, Jeesus herättää uskon., Joh.4:27–30,39–42).

Nyt voi kysyä: Mitä usko tarkoittaa? Miksi usko on vaikeaa? Tekstin eksegeettinen osio seuraa näitä kysymyksiä. Saarnan lopussa saarnaaja toteaa mitä usko saa aikaan: muuttuneen elämän. Usko ilmenee arkipäivän todellisuudessa sekä kristillisenä palveluna että Kristuksesta todistamisena. Saarnasta ilmenee, että Kristuksesta ”todistaminen” tapahtuu ”sydämin, suin ja kätten töin”.

Puheen aloitus voi olla hyvin henkilökohtainenkin. ”19-vuotiaana minulla oli kolme unelmaa: mennä naimisiin Riitan kanssa, valmistua papiksi ja tulla isäksi. Olen siis onnellinen ihminen, joka sai sen, mistä uneksi. Olen tehnyt sen, mitä olen aikonut. Nyt on enää vain elettävä elämä loppuun. Mitkä ovat sinun unelmiasi? Unelmista sydän vahvistuu!” (Puhe Hannun lakkiaisjuhlassa Kankaanpään liikuntahallissa 4.6.1994). Miten ”henkilökohtainen” saarnaaja voi olla julkisessa tilaisuudessa? Mielestäni Rainerman aloitus sopisi mainiosti vaikkapa koululaisjumalanpalveluksen saarnan johdannoksi. Aloituksen jälkeen puheenpitäjä käsittelee tulevaisuutta salattuna. Sitten hän puhuu ”salatusta minästä”. Saarnaaja päättää puheensa teemaan ”Jumalakin on salattu”.

Viittaus hyvin *ajankohtaiseen tapahtumaan*: ”28.9.1994 autolautta Estonia ja meri pitivät sellaisen saarnan, joka ei helposti unohdu. Tänäpäin opettajaksemme asettuu Galilean kalastusyhtiön vene miehineen, Gennesaretinjärvi ja Jeesus itse” (Saarna, Jeesus auttaa hädässä, Matt.14:22–33). Kerrottuaan Gennesaretinjärven tapahtumista saarnaaja kohdistaa kuulijoihinsa hyvin puhuttelevan johdattelun: ”Tarvitaan pimeää yötä ja korkeita aaltoja ennen kuin ylpeä ihminen särkyy ja nöyryy näkemään pienuutensa ja riippuvuutensa Jumalasta ja lähimmäisistä.” Tekstin laajempaan analysointiin liittyy lyhyt, ajankohtainen aloitus ja loppuun rohkaiseva sielunhoidollinen näkökulma.

Ajankohtaan liittyvä *pieni yksityiskohta*, ehkäpä *uutinen* voi olla sujuvana saarnan aloituksena: ”Maailman loppua lykättiin” oli pienen uutisen otsikkona kuluneen viikon lehdessä. Muuan uskonnollinen liike oli päättänyt luopua tuomiopäivän ennustuksista, koska aikaisemmat ennustukset olivat osoittautuneet vääriksi hälytyksiksi” (Radiosaarna 19.11.1995, Katso elämää lopusta käsin, Matt.24:36–44). Saarnaaja pääsee vaivattomasti itse tekstiin, jonka käsittely johtaa kysymykseen: ”Onko meidän sukupolvemme se, joka seisoo sekä ihmiskunnan historian suurimman perikadon että sen toivon suurimman toteutumisen kynnyksellä?”

Saarnan aloitus voi olla hämmästyttävän lyhyesti sanottu: ”Miehen tuntee vain kaksi: maailman Luoja ja aviovaimo” (Saarna, Ylösnousemus ja elämä 9.11.1997).

Rainerma saattaa aloittaa saarnansa viittaamalla kirkkovuoteen: ”Oudoilta tuntuvat kirkkopyhien nimet Septuagesima ja Sexagesima merkitsevät 70 ja 60 ja ilmaisevat, montako päivää on pääsiäiseen” (Saarna, Paastoa ja johtamiskoulua, Mark.10:35–45). Edellä mainittujen kirkkovuoden pyhien latinankieliset nimet ”haastavat” ottamaan kantaa nimien merkitykseen.

Rainerman saarnoissa esiintyy kritiikkiä kirkossa esiintyviin tiettyihin ilmiöihin. Kritiikki on kuitenkin kätkeyty pieteetin muotoon: ”Pakilan pastori uskoo, että kaikki pääsevät taivaaseen. Sellainen usko on myönteisyydessään sympaattinen. Joku toinen saattaa epäillä, pääseekö ylipäätään kukaan taivaaseen” (Saarna, Taistelu pimeyden valtoja vastaan, Luuk.4:31–37). Myöhemmin saarnaa ja vielä palaa Pakilan papin mielipiteisiin, joiden mukaan synty on vain vajavuutta. Hän on löytänyt Eppu Normaalin laulusta totuuden jyväsen: ”On hirviö peilissä kylpyhuoneen! Vieläkö uskonko Jumalan omaksi kuvakseen pedon tuon. Häpeillen katseeni maahan luon.” (Joskus 60-luvulla herätyspuheessa lainattiin laulun sanoja: ”Anna arpisten haavojen olla. Niitä auki et repiä saa. Anna muistojen katkerain kuolla...”).

Saarnan voi aloittaa tarpeen tullen *huumoripitoisellakin* toteamuksella: ”Sanotaan, että luodessaan miehen Jumala antoi hänelle 2000 sanaa käytettäväksi päivää kohden, naiselle vastaavasti 6000. Työpaikalla mies on käyttänyt päiväannoksensa. Kotiin tullessa naisella on vielä 4000 sanaa käytettävissä” (Saarna, Itsensä koetteleminen, Matt.23:1–12). Ymmärtääkseni huumorin käyttö saarnassa on asia, jossa ei ole mielekästä mennä yli ”kohtuuden”. Olin Kelan pääjohtajan kanssa muutamia vuosia sitten puhumassa. Aloitin tilaisuuden hengellissävytteisellä puheella. Pääjohtaja piti varsinaisen juhlapuheen: suuri määrä tutkimustuloksia ja numerotietoa. Puheensa hän päätti tavalla, joka herätti uneliaimmankin kuulijan. Tytär sanoi isälleen, vaarille: ”Kun sinä sinne kaupunkiin nyt menet, niin käy lääkärissä ja mene sitten hakemaan apteekista lääkärin määräämät lääkkeet.” Vaari tuli kaupungista ja tytär kysäisi vaarin kotiuduttua: ”No, kävikö vaari lääkärissä?” ”Toki, kävinhän minä. Täytyyhän niitten lääkärienkin ellää.” ”Kävikö vaari ostamassa ne lääkkeet, jotka lääkäri määräsi?” ”No, kävinhän minä. Täytyyhän niitten apteekkarienkin ellää.” ”Onko vaari jo ottanut niitä lääkkeitä?” ”Enhän tok! Pittäähän minunkin ellää!” Kuulijakunta heräsi sopivasti ennen Satakunnan laulua!

Saarnan alussa voi kohteliaasti huomioida myös tilanteet, joissa esimerkiksi vapaaehtoiset ovat nähneet vaivaa. ”Kevätkylvöjen siunaus toimitettiin tänä vuonna Urho ja Marja-Liisa Tuomalan tilalla keskustan tuntumassa. Tähän antoi aiheen se, että Keskustan Maamiesseura täyttää tänä vuonna 100 vuotta. Tuomalat ovat tänään koristelleet kirkon ja Maa- ja kotitalousnaiset tarjoavat kaikille kirkkovieraille uutispuuroa jumalanpalveluksen jälkeen”(Saarna Usko ja epäusko, Joh.7:40–52) .Mielestäni epäpsykologista ja ”epäfiksu” olisi aloittaa saarna vaikkapa: ”Eivät hyvät työt sinua pelasta. Ne saattavat olla ulkokultaisuutta ja teeskentelyä: ihminen haluaa näyttää pyhemmältä kuin on. ”Tämä on tietysti totta. Totuus väärässä paikassa ja väärään aikaan lausuttuna voi ollakin jopa henkistä julmuutta, joka ei johda Totuuden eli Kristuksen tuntemiseen, vaan karkottaa loputkin Kristuksen luota pois. Edellä mainitussa saarnassa saarnaaja ei kuitenkaan kosiskele kuulijoitaan: ”Nykyisin on kirkossa valtaamassa alaa vielä salakavalampi Raamatun turhentaminen, suoranainen uskonnollinen petos. Se tuottaa sellaisen käsittämättömän tuloksen, että pappi voi koskettavasti ja kauniisti puhua Jeesuksesta, uskosta, rukouksesta, rististä, ylösnousemuksesta, taivaasta ja samalla kuitenkin kieltää sen, että nuo asiat olisivat totta.”

Tekteistä näkee, että Rainerma seuraa aikaansa ja lehtien ohella lukee myös kirjallisuutta. ”Hesarin pakinoitsija Toinen mies kävi seuraavan keskustelun: Kirjansa julkaisun yhteydessä presidentti Mauno Koivisto mainitsi siitä, että korkeampi voima on ollut Suomen yllä. Tarkoittiko hän

eduskuntaa? Ei. Vielä korkeampi? Neuvostoliitto. Vielä suurempi? Ei. Sellainen, johon monet uskovat, vaikkei sitä näe? Ahaa. Markkinavoimat!” Kirjansa *Koulussa ja sodassa* julkaisun yhteydessä Mauno Koivisto kuvasi uskoa arvoituksellisesti, mutta syvällisen teologisesti sanomalla olevansa enemmän protestanttinen kuin luterilainen kristitty.” Saarnaaja toteaa: ”Onko tämä ihme, sillä niin hampaattomaksi, hajuttomaksi ja mauttomaksi on luterilainen kristillisyys Suomessa käynyt.” (Saarna Herää valvomaan, Luuk. 12:35–38, Timo Junkkaalan 50-vuotisjuhlan yhteydessä). Saarnan valmistelijan on syytä seurata niin päivä- kuin aikakauslehtiä! Niistä löytyy ajankohtaista materiaalia, joka saattaa sopia niin saarnan aloitukseksi kuin joskus saarnan päätökseksikin.

Kirkkoherra Keijo Rainerman *Paimenen puheita* antaa oivallisen välähdyksen siitä, mitä klassisen kristillisen uskon maaperästä nouseva kristillinen saarna tänään voisi olla. Yllättävän harvoin saarnaaja viittaa alkukieleen ja sieltä nousevaan tulkintojen ja näkökulmien ”aarteistoon”. Vai pitäisikö sanoa, että eksegeettinen osuus on usein kätkeytyä puheeseen, jonka termit ja sananvalinnat nousevat tavallisen sanankuulijan tasolta, jolloin alkukielten osaamisen kustannuksella saarnaaja ei ainaakaan pyri ”erikoisuuksien” tavoitteluun.

Olen itse saarnatoimessani, saarnoja valmistellessa pysähtynyt tiettyjen kreikan kielen sanojen kohdalla ja yrittänyt selittää niiden merkitystä kirkkokansalle. Joitakin esimerkkejä: Yleiskielestä on monelle tuttu sana psyyke (kreikassa: *psykhe*). Sanan takana on useimmiten heprean *nefesh* = sielu, henki, persoona. Septuagintassa sana esiintyy peräti yli 900 kertaa ja Uudessa testamentissa yli 100 kertaa. Kun Paavali puhuu rististä ”loukkauksena”, kreikassa on sana *skandalos* = skandaali; yleiskielessä käytössä oleva ilmaisu. Puhutaan apokalyptista ajoista. Tuolloin voisi selittää hieman kreikankielisen sanan havainnollista merkitystä (*apokalypsis*)..

Saarnan pitäjän tehtävä ei ole helppo. Reijo Arkkilan pitämässä STI:n luennossa (23.4.2003) korostetaan rukouksen merkitystä. ÄLÄ UNOHDA KOSKAAN TÄTÄ PERUSASIAA! Hyvä on tuntea puhetaidon keinoja, mutta hengellinen puhe on enemmän kuin retoriikkaa. Kirkkomme uusissa messun kaavoissa tekstin lukemisen paikka on liturgian yhteydessä. Itse olen lukenut saarnatekstin saarnastuolista. Jotenkin on tuntunut siltä, että kuulijat voivat paremmin hahmottaa kuulemansa, jos tekstin lukee saarnaaja itse. Reijo Arkkila toteaa mainiosti: ”Liian paljon tasapaksuja puheita. Puheita, joissa odotetaan loppumista. Puheita, jotka eivät tunnu etenevän minnekään.”

Voitto Huotarin mielestä alku ja loppu ovat jo perinteisen retoriikan mukaisesti tärkeimmät saarnan osat (Voitto Huotari, Sana kohtaa kuulijan s.115). Reijo Arkkila korostaa ”hyvää alkua”. Mielestäni Keijo Rainerman *Paimenen puheita* antaa oivallisia esimerkkejä, joita voi käyttää hyväksi saarnan valmistuksessa.

Tuleeko saarnan olla tekstuaalinen vai temaattinen? Joskus tekstuaalisen metodin kokee ”helpommaksi”, jos on käytettävissä hyviä selitysteoksia ja saarnan lähteitä (niistä seuraavalla kerralla enemmän). Tekstistä irrotettu temaattinen saarna voi viedä saarnaajan ja kuulijat ”metsään”. Tee-man ja tekstin tulee olla sopusoinnussa keskenään.

Urho Muroma aikoinaan kehotti meitä opiskelijoita kirjoittamaan puheen ensin pari kertaa kotona. Sitten voi ”unohtaa” paperit kotiin tai korkeintaan selviytyä puhetilaisuudessa ”ranskalaisella” metodilla (ns. ranskalaiset viivat). Saarnan valmistelu lienee viisainta aloittaa jo viikkoja aikaisemmin. ”Kiireellisissä” tapauksissa yksi viikko riittänee. Teksti kannattaa ensin lukea ja jättää se sitten ”hautumaan”. Seuraavana vaiheena saarnaoppaissa kehoitetaan miettimään saarnan jäsenystä. Reijo Arkkila antaa jopa ”uhkarohkealta” tuntuvan neuvon: kirjoitettua puhetta ei sitten viedä saarnastuoliin eikä puhujapöytäön, vaan puhe pidetään ”vapaasti” (Arkkilan tekstistä ei käy selvästi ilmi tarkoittaako hän tällaisella ”kiellolla” myöskin messussa pidettävää saarna).

Yks kantaan Arkkila toteaa, että ”se osataan ulkoa, kun se on kirjoitettu”! Eipä tuohon uskalla esittää vastaväitteitä.

Homiletiikan oppikirjoissa (Yrjö Sariola, *Johdatus homiletiikkaan*) annetaan oivallisia neuvoja miten puhujan tulee katsoa kuulijakuntaan. Onpa jopa kehotettu ”valitsemaan” yksi henkilö kuulijoista, johon puhuja katsoo! Mielestäni tällaiseen neuvoon voi sisältyä ongelmia. Saarnaaja selittää esimerkiksi fariseusten tuntomerkkejä ja katsoo sitä tiettyä henkilöä, johon tulee katsekontaktinsa suunnata: te olette isästä perkeleestä ja isänne himoja te tahdotte noudattaa. Toivoa sopii, että sana saavuttaa ”katsekontaktin” kohteena olevan kuulijan.

Äänen käyttöön kannattaa kiinnittää huomiota. Kirkoissa ja kokoushuoneissa on kovin monenlaista akustiikkaa ja äänentoistoa (minulla on henkilökohtaista kokemusta mm. Aallon suunnittelema Lakeuden rististä tai Keski-Porin kirkosta). Kun menet puhumaan aivan vieraaseen kirkkoon kannattaa keskustella esimerkiksi vahtimestarin kanssa mikrofoneista ja yleensä kokouspaikan akustikasta.

Kun saarnasin melkein neljännesvuosisadan ajan Pomarkun jylhässä kivikirkossa, saarnastuolin eteen asennetut kynttiläkruunut estivät tehokkaasti katsekontaktin osaan kuulijakunnasta. Arkkipiispa John Vikström kysyi piispantarkastuksessa: Näkeekö kirkkoherra kuulijakunnan kruunujen takaa?” Vastasin: ”En näe kuin osan, mutta minulla on sellainen usko ja luottamus, että kirkossa istuu ainakin joitakin kuulijoita, joudun siis ”uskossa” saarnaamaan”. Piispantarkastus oli lopuillaan. Arkkipiispa ojensi paperilapun, johon hän oli tarkastuskokouksen aikana hahmotellut uuden saarnastuolin ”puitteet” (sellainen liikuteltava). Kirkkoon tehtiin Vikströmin piirustusten mukainen saarnastuoli, joka osoittautui hyvin käteväksi ratkaisuksi varsinkin perhekirkoissa.

Saarnojen sisältöön ja niiden rakentamiseen liittyviä opuksia löytyy runsaasti. Voitto Huotarilta on myöskin kirja *Saarnaa sanaa. Sananjulistajan käsikirja*. Samuel Lehtosen *Saarna – sanoja vai sanomaa* on käyttökelpoinen.

Uusi testamentti puhuu kristitystä Kristuksen kirjeenä, jota ”luetaan” (2. Kor.3:2). Saarnaaja jos kukaan on paljon luettu kirje. Ehkä meidän on syytä huomioida filosofi Menandrosin ajatukset puheesta ja puheenpitäjästä (Menandros 342–293 eKr.).

Kaunopuheisuus merkitsee suostuttelua, mutta tosiasiaissa puhujan persoonallisuus vakuuttaa, ei puhetaito. Puhujan luonne vakuuttaa meitä vahvemmin kuin itse puhe. Benjamin Franklin (1706–1790) antoi puhujalle ohjeen: ”Katso silmiin sitä, jolle puhut. Ja kun hän vastaa, katsele hänen huuliaan.” Goethe: ”Jollei puheesi tule sydämeästäsi, et koskaan tavoita sillä toisen ihmisen sydäntä!” Ja kuitenkin apostoli joutui toteamaan: ”Te näitte minut hyvin heikkona, hyvin arkana ja pelokkaana. Puheeni ja julistukseni ei pyrkinyt vakuuttamaan viisaudellaan, vaan ilmensi Jumalan Hengen voimaa” (1. Kor.2:3–4). Tämä on lohduttavaa meille, jotka koemme avuttomuutta saarnan valmistuksessa ja pitämisessä.

”Kristuksen elopellolla työskentelevä joutuu usein kulkemaan kyynelöiden ja itkien, koska hän ei tiedä, mitä olisi tehtävä tai miten olisi meneteltävä. Herra tekee omansa tällä tavoin neuvottomiksi, jottei heidän toimintansa olisi heidän omaa työtänsä, vaan Vapahtajan.” Zinzendorf korostaa, että uuden elämän synnyttää Pyhä Henki, eikä ihminen. Inhimillinen ”synnytystyö” on tarpeetonta, peräti vahingollista. Evankeliumin julistamisessa palvelijan ei pidä kiiruhtaa Herransa edelle.

”Vapahtaja osaa näet tämänkin työn suorittaa paremmin kuin yksikään ihminen. Hänellä on ymmärrystä, voimaa ja kokemusta enemmän kuin meillä, ja lisäksi Kristuksen valtakunnan asia on enemmän Isän sydämellä kuin meidän” (Eetu Rissasen *Kristillinen palvelu, N.L.Zinzendorfin teologiasa*).